

Boek van de maand

Een beeld van een boek

H.J. Boiten

Was Rembrandt van Rijn echt een evangelist in beelden? Hoe verrassend is het dan dat dit genie ook in een postchristelijke tijd blijft boeien. Het Rembrandtjaar 2006 loopt ten einde. Uit al die boeken en tijdschriften die over Rembrandts leven en werk zijn verschenen, kozen we het kleine boekje van Willem L. Meijer: *Rembrandt en het Evangelie. Beeldgedichten en beeldgedachten*. Er is een cd-rom bijgevoegd over Rembrandt en de Bijbel met de prenten van Rembrandt.

Petrus en Paulus in discussie

We beginnen met de gedachten. Meijer is kunsthistoricus. Maar dan één die op meesterlijk eenvoudige wijze inzicht geeft in schilderijen van Rembrandt. Neem nu het schilderij waarop je *de apostelen Petrus en Paulus in discussie* ziet. Je ziet Petrus met zijn gedrongen figuur en brede kop met korte baard op de rug. Je ziet Paulus van voren met zijn langwerpige gelaat. Het licht valt op Paulus. Niet Petrus (met zijn primaat) domineert, maar Paulus. En het is Paulus die bij een bepaalde passage in de Bijbel de vinger legt: een leermoment. Daar valt ook het overdadige licht op. Vertelt Rembrandt ook waar het gesprek over gaat? De globe verwijst naar het wonder van het Nieuwe Testament: het heil breidt zich uit tot alle volken. Wees Paulus Petrus niet publiek terecht, toen die zich angstvallig terugtrok uit vrees voor de besnedenen (Gal. 2)? Luther en de Reformatie kozen voor christelijke vrijheid. De erepalm gaat naar Paulus, in wie ook Petrus, naar eigen zeggen, zijn meerdere erkent (2 Petr. 3:15v). Rembrandt raakt de kern van die verschuiving.

De presentatie van Jezus in de tempel

Die band met Paulus is sterk. En staat niet centraal in Paulus' onderwijs dat de Messias Jezus is? Is Hij niet de beloofde? Wordt met zijn dood niet het nieuwe verbond van kracht? Met als boodschap: niet het volbrengen van de wet, maar vertrouwen op Christus. Dat geeft spanning met Joden en met wettische christenen. Je vindt het allemaal terug in het prachtige historieschilderij *De presentatie van Jezus in de tempel*. Rembrandt tekent de behoeftige omstandigheden van Jozef en Maria in het tweetal duiven. Die offerdieren (de wet) houdt hij in de schaduw. Zijn aandacht gaat uit naar Simeon. De traditie vereenzelvigde Simeon met de hogepriester. Maar Rembrandt haalt ze uit elkaar. Het licht valt op Simeon, die weet wie hij in zijn armen houdt, de stralenkrans rond het hoofd van de kleine laat geen twijfel. De baan licht valt stralend op de zegenende hand van de hogepriester en op Simeon met het kind. Het volk dat in duisternis wandelt, ziet een schitterend licht. Nog steeds dwaalt het volk in het duister. Op de achtergrond in het donker gaat de oudtestamentische eredienst door 'in de schaduwen'. Maar de randfiguren van de samenleving - mensen met lege handen - naderen het licht: een gekke hoge hoed, een pet en een tulband (vreemdeling). Zalig wie nederig van hart is, voor hen is het koninkrijk (zie de afbeelding op de voorpagina van dit nummer).

Beeldgedachten

Misschien denk je bij die voorbeelden: leest Willem Meijer niet te veel in de schilderijen van

Rembrandt? Maar Meijer laat overtuigend zien - hij is ook na te rekenen in het notenmateriaal - dat Rembrandt een uitstekende opleiding heeft genoten. Zijn leermeester Pieter Lastman uit Amsterdam leerde Rembrandt dat je pas met een *historie* begint als je je grondig in je onderwerp hebt verdiept. Die vorming werpt bij de leergierige en hoogbegaafde Rembrandt rijpe vruchten af. Rembrandts roem is niet een zaak van goed schilderen, maar ook van goed nadenken. Vandaar de titel 'beeldgedachten'. En wil je meer dan het boek van Meijer, dan bevat het notenmateriaal voldoende achtergrondinformatie om je op het spoor te zetten van de grote wereld van het Rembrandtonderzoek.

Beeldgedichten

Was Rembrandt echt een evangelist in beelden? Willem Meijer maakte als student het Rembrandtjaar 1969 (300 jaar na Rembrandts dood) mee. Als opmaat voor dat gedenkjaar verscheen het kolossale boek van Horst Gerson over de Hollandse grootmeester. En Meijer ontdekte al studierend dat Rembrandt veel dichters bij de Bijbel stond dan men had aangenomen. Hij ontdekte parels van geloofsverkondiging in beeldvorm. Meijer zelf is sedert die tijd op verschillende manieren met Rembrandt in gesprek geraakt, zo vertelde hij bij de presentatie van zijn boek. Naast zijn wetenschappelijke en populaire werk voelde hij zich gedrongen persoonlijk te reageren op werk dat hem bijzonder aansprak. Zo ontstonden gaandeweg gedichten die blijk geven van geloofsherkenning. Het werk van Rembrandt vind je telkens op de linkerpagina, afgedrukt in een zwart kader om de nuances in de schaduwpartijen goed te laten uitkomen. Op de andere pagina staat het gedicht. Ik laat Meijer aan het woord in twee gedichten. Bij de tekening: *Twee vrouwen leren een kind lopen*:

Een mens

*Nietig en broos - maar Gods vazal -
maakt hij de reis, de adem-tocht
van 'laat hem toch hij kan het al'
tot 'laat hem maar hij kan het nog'.*

En bij de tekening: *De doop van de eunuch*:

Nieuw leven

*Een liefde die ik liefst ontloop
wil mij doen sterven in de doop,
doen opstaan in een machtig leven
dat zwak is en met smaad omgeven.
Als ik zo dood wil is er hoop.*

Het zijn gedichten geschreven in jamben. Een jambe is een versvoet die uit twee lettergrepen bestaat: een onbeklemtoonde gevolgd door een beklemtoonde. 'Een liefde die ik liefst ontloop.' De regel krijgt een sterk persoonlijke kleur. En waar het metrum even stukt (een omgekeerde jambe), vind je een sterk accent: bijvoorbeeld: 'nietig en broos'! De gedachten zijn niet vaag en de taal is niet zweverig. De gedichten ademen een zuiverheid en helderheid die past bij de thematiek van het evangelie.

Een tweeluik

Beeldgedichten en beeldgedachten vormen samen een verrassend tweeluik. Er is vaak een grote terughoudendheid om in kunstbeschouwingen te spreken over geloofszaken. Des te meer valt de vrijmoedigheid in dit boek op. Het werk van Rembrandt is voor een substantieel deel voluit christelijke kunst. Rembrandt verstond de kunst om het heil in zijn diepste betekenis zichtbaar te maken. En dichter en kunsthistoricus Willem Meijer maakte er in dit Rembrandtjaar een beeld van een boek van.

N.a.v.: Willem L. Meijer, *Rembrandt en het evangelie. Beeldgedichten en beeldgedachten*, Medema, Vaassen, 2006, ISBN 90-6353-479-5. 96 pag. Prijs € 19,95 (met cd-rom)